

Számvetés öt évről

Amikor a Filmvilág öt esztendővel ezelőtt megalakult, az a hagyományos és sokévtizedes elmaradottság hívta életre, amely nálunk — Balázs Béla, Hevesi Iván munkássága után is — a filmelmélet terén uralkodott és magának a filmművészetnek a fejlődését is veszélyeztette. Balázs Béla halála óta ugyanis szinte teljesen gazdátlan volt a magyar — sőt az általános filmesztika. A filmművészet a magyar sajtóban legfeljebb ha mint az irodalom, vagy a színház megtört albérlője jutott időnként szóhoz, a kötelező, rendszerint irodalmi ihletésű kritikákban és recenziókban; a könyvkiadásban, önálló művek, monográfiák formájában sehol; tanulmányok, esszék, elméleti cikkek formájában is csak minden szökevényben.

A Filmvilág azzal a programmal indult útjára, hogy — a párt kultúrpolitikájának szellemében — segítsen ezt a helyzetet megváltoztatni; segítsen abban, hogy a filmet, ezt az igen fontos művészeti ágat a szocialista kultúra, a szocialista felépítmény szerves részévé tegyék. Amikor most, ennél az évfordulónál egy pillanatra megállunk, nem azért tesszük, hogy valamiféle mérlegét, értékelését adjuk annak, hogyan oldottuk meg az elmúlt esztendőök során ezt a feladatot. Olvasóink dolga megítélni ezt, mi legfeljebb csak olyan szubjektív vallomásokot tehetünk, hogy »teljes erőnkől«, »legjobb tudásunk szerint«, tudatában annak, hogy vannak esetek, amikor a legjobb tudás«, és a »teljes erő« is elégtelennek bizonyulhat.

Arról azonban, hogy mit akartunk és mit akarunk lapunkkal — magukról a feladatokról tehát — úgy érezzük, beszélhetünk, és beszélnünk is kell. Tartozunk ezzel olvasóinknak, mindenekelőtt annak a lelkes, főleg pedagógusokból és egyetemistákból álló törzsgárdának, amely minden reklám, propaganda nélkül sorakozott fel fiatal pénztárcák számára valóban nem olcsó lapunk mellé, és az elmúlt évek során megsokszorozta példányszámát; amely állandó kri-

tikájával, tanácsaival, biztatásaival, mindig is részt igényelt, és vállalt munkánkban. De nekünk, magunknak is szükségünk van arra, hogy megosszuk szerkesztési gondjainkat mindazokkal, akik egyek velünk vállalt ügyünk: a szocialista magyar filmművészet — sőt tágabb értelemben a szocialista magyar filmkultúra — szolgálatában. Hiszen munkánk során igyekeztünk a maga minden oldalú összefüggéseiben vizsgálni a filmművészet problémáit, igyekeztünk a szó teljes értelmében érvenvesztetni a szocialista felépítmény követelményeit a filmművészettel kapcsolatban is: harcoltunk azért, hogy a film megkapja az őt megillető helyet kulturális és társadalmi életünk minden vonatkozásában, a népművelésben, az ismeretterjesztésben, az iskolai oktatásban, a tömegmozgalomban, a sajtóban, a könyvkiadásban stb. egyaránt.

S ebben a harcban nem állottunk egyedül. Távol áll tőlünk tehát, hogy a kezdeti eredményeket magunknak tulajdonítsuk. Tudjuk, ezek a szerény, de biztató kezdeményezések sem következhetek volna be olyan »szövetségesek« nélkül, mint a velünk azonos célokért harcoló Filmtudományi Intézet, mint a filmalkotók növekvő megértése, mint a közönség, a sajtó támogatása, és mindenekelőtt legfőbb »szövetségesünk«, inspirálónk és harcostársaink inspirálója: a párt kultúrpolitikája nélkül. De talán nem szerénytelenség, ha a középiskolai osztályfőnöki órák filmbeszélgetéseiben, az egyetemeken speciál-kollégiumaiban, a TIT filmelőadásáiban, a pesti és vidéki filmklubokban, az egyelőre még érdemtelenül rotaprinten megjelenő értékes filmkönyvekben, a filmtörténeti érdeklődés felélenkülésében stb. — amelyek, hangsúlyozzuk, számunkra csak szerény kezdetek — a mi munkánk eredményét is látjuk. (Illetve, szerény kezdetek lévén, kudarcait is.) Hiszen előtünk senki sem szólt nyilvánosan ezekről a problémákról.

Első számunk öt év előtti progra-

mot adó ciklike — »A magyar filmért« — ezt írta: »... a békéért ma egyetlen művészet sem tehet többet a filmnél. A vetítógép sugara pusztítja a nemzetekről való vakhit, a sovinizmus és faji gyűlölködés baktériumait. Népek ismerkednek a filmen, művészetek és kultúrák versengenek, hatnak egymásra és gazdagítják egymást. De éppen e hatások rendkívüli közvetlensége, sugalló ereje vigyázatra int. A filmet kísérő irodalom fontos feladata a mérsékletre és óvatosságra intés. Az idegen kultúra, a más történelmi és társadalmi talajon termett művészi irány sugárzása nemcsak frissít és termékenyít. Bizonyos mértékben túl ártalmas: megtámadja és megmásítja új, szocialista talajon nőtt művészetünk egészséges sejtjeit. Feladatunk lesz erről is szólni; rögzíteni és megvédeni eredményeinket, s arra sarkallni alkotóinkat, hogy magunkról a legjellemezőbbet, a legigazabbat, s a legújabbat mondják el a világnak.«

Ez a cél — a magyar filmművészet fejlődésének inspirálása, elősegítése — vezérelt, akár az ismeretterjesztés, akár az általános filmkultúra, akár az elméleti tisztázó munka, vagy a korszerű informálás oldaláról közeledtünk is a filmművészet problémáihoz. Kettős veszélyt, kettős hibaforrást kellett kikerülnünk, sokrétű munkánk során. Egyrészt, hogy ne túlságosan szűken, izoláltan, összefüggéseiből kiragadottan szemléljük a magyar film ügyét és helyzetét, provinciálisan mellőzve azt a hátteret, azt a nemzetközi fejlődést, amelynek a magyar film is sajátos részét alkotja. Másrészt viszont, hogy — különösen a magyar filmgyártás uborkaszezonjaiban — ne túlságosan absztrakt módon, túlságosan messziről és kívülről közeledjünk feléje. Nem mindig sikerült egyik végletet sem elkerülni. Az a célkitűzésünk azonban, hogy a magyar filmművészetet, mint az európai, sőt a világ filmművészetének részét fogjuk fel, s ne önálló glóbusznak tekintsük, hogy az alkotó-

munkát a maga sokoldalú társadalmi viszonylataiban és meghatározottságában vizsgáljuk, tehát mint egy kultúra megnyilatkozását, és ne légtüres térben —, érzésként szerint nemcsak helyes, de egyedül szerintának elfogadható megközelítése egy művészet problematikájának.

Hiszen a magyar filmművészet csak akkor tölti be a feladatát, ha a polgári és a szocialista kultúra harcában tevékeny részt vállal, ha művészségével is helyet csinál magának a nemzetközi haladó, s mindenekelőtt a szocialista filmművészetben. A magyar filmművészet elmúlt öt esztendeje nem volt mentes sem a provinciális igénytelenségtől, sem az idegen hatások kritikátlan átvételétől, sőt szélsőséges megnyilvánulásaitól. Ellentmondásos, ellentétekben mozgó fejlődés volt ez, és nem problémátlan egyenesvonalú előrehaladás — ami sohasem jellemzi a művészeteket. Éppen ezért, ha hírek akarunk maradni programunkhoz, nem egyszer jutott népszerűtlen feladat osztályrészkül. Végletes ítéletekre hajlamos kritikai közéletünk ugyanis a művészeti fejlődés törvényszerűségeit figyelmen kívül hagyva, gyakran és előszeretettel csak a mélyponton és a csúcson, a hullámhegy és hullámvölgy kategóriáiban ítélte meg filmművészetünk helyzetét, a jót és rosszat tárgyilagosan és konkrétan számbavevő elemzés helyett. Nem egyszer kellett fellépünk egy-egy viszonylag jobban sikerült, vagy éppencsak túlértékelt film után keletkező indokolatlan és provinciális hurrá-hangulattal szemben, éppúgy, mint a mélyponton, a »csödötmege« rendszerint éppen ennyire indokolatlan pszichózisával szemben.

De már ez a rövid történelmi távlat is igazolta azt a nézetünket, hogy az elmúlt öt esztendő során a magyar filmművészet — mint egész — sohasem volt mélyponton, sohasem állott a világ filmtermésének középszintje alatt (amit túl magas rangnak azért nem tekinthetünk), de mindig igen távol volt attól, hogy

saját lehetőségeinek csúcsait elérje. Ezek a »minősítések« eddig még sose bizonyultak időállóknak. Nem is bizonyulhattak. A helyzet ugyanis az, hogy az elmúlt öt esztendő mind-egyikében készültek gyenge, közepes és viszonylag sikerült alkotások — remekművek, csúcsteljesítmények viszont egyikben sem születtek. Lapunk igyekezett függetleníteni magát a pillanatnyi hangulat-akusztikai tényezőktől és konkrétan, az eszmei-művészi elemzés igényével közeledni az egyes alkotásokhoz. Ha volt némi — tudatos — elfogultság bennünk, az eszmei gyökerekből táplálkozott és az újnak, a bátornak, az igazra törekvőnek szólt, szemben a kitaposott úton járó alkotásokkal, még akkor is, ha az előbbi több gyermekbetegséggel rendelkezett az utóbbinál. S éppen mert idejekorán — már néhány éve — felemeltük szavunk az igénytelenséggel, az indokolatlan önelégültséggel szemben — amely szubjektíve az alapját alkototta a későbbi letöréseknek, emelhattuk fel szavunkat akkor is, amikor a mélypont-hangulat lett urrá. Ilyenkor inkább azt éreztük feladatunknak, hogy kimutassuk a siker-telembb alkotásokban, periódusokban is (bár öt éven belül igazán nem indokolt külön periódusokról beszélni), a pozitív, az előremutató vonásokat.

Ma, amikor — állítjuk, hogy első-sorban filmtermésünk tematikai-műfaji arányainak egyoldalúvá torzulása miatt — ismét előtérbe került a pesszimista hangulat filmművészetünk helyzetének megítélésében, úgy érezzük, ismét jogunk van józanságra apellálni. Úgy látjuk; filmművészetünk problémái múlt jellegűek, és nemcsak negatív tényezőkkel, de az igényesebb feladatvállalással, és az egész világ filmművészetében tapasztalható válsággal, útkereséssel is kapcsolatban állnak. Igaz, az elmúlt év tömegsiker szempontjából rosszabb volt a megelőzőeknél. Mégis, születtek olyan ered-

mények, napvilágot láttak olyan kísérletek, amelyek — bár nem mondhatóak maradéktalanul sikerülteknek — jobban előrevitték a magyar filmművészet ügyét, mint a megelőző esztedők nem egy sikerfilmje. Hiszen a sikereket, kudarcokat sem szemlélhetjük függetlenül a művészi vállalkozás újszerűségétől, bátorságától, igényességétől.

Kétségbeesésre, letörésre tehát nincs okunk. A helyzet kritikus felmérésére, az alkotói felelősség hangsúlyozására azonban annál inkább. Ez mindig aktuális feladat a művészetekben. Hiszen amint lapunk első számának már idézett vezércikke írta: » A film nemzetközi jelentőségével együtt nőtt az alkotók felelőssége. Műveikkel nemcsak művészetükről tesznek tanúságot —, a népről is vallanak, annak örömeiről, gondjairól, reményeiről. S arról a társadalmi rendről, melyet e nép elfogadott, s mely e szüntelenül megújuló művészetet legfontosabb művészetének ismeri el. Vigyáznunk kell azonban arra, hogy a fokozott alkotói felelősség kedvvel s ihlettel töltse el a művészt, s ne szorongással. E lap egyik fontos feladata annak tudatosítása, hogy bár a magas színvonalú alkotás büszkeség és öröm számunkra; a sikertelen mű nem bukás, nem tragédia. A bukástól való görcsös félelem szárnyát szegi a fantáziának, elszűrkefti a művet. Bátor alkotásokkal, s mindig megújuló kísérletezéssel kell keresnünk filmművészetünk legsajátosabb tartalmát, legkifejezőbb formáját. De nem a sötétbeugró vakmerőségével. Azaz a nyugalommal és biztonságérzettel, melyet a szocializmus eszméjében való megegyezés s a népi demokrácia társadalmi rendjéhez való hűség ad az alkotónak.«

Most, öt év után is ezt a programot valljuk »ars poetikánknak«, amelyet a ránk váró feladatok során igyekszünk — eredményeinkből — kudarcainkból okulva — még hatékonyabban megvalósítani.